

‘Egitura’ kontzeptu historiografikoaz

Pierre Vilar historialari frantziarrarentzat historialarien eginkizun garrantzitsuenetako bat gizarte-egitura edo estrukturak aztertzea da, ikuspuntu dinamiko batetik baina. Helburu hori lortzeko, Produkzio moduaren kontzeptu marxistaren erabilera proposatzen du.

"Historia" hitzari buruz ditugun gogoeten ondorio moduan honako definizioa proposatu nuen historiaren ikerketarentzat: gertakarien segida egituren dinamikarekin –gizarteko gertakarien egiturena, jakina– lotzen duten mekanismoen ikerketa.

Baina, zer da "egitura"? Orokorrean, eta alor honetan bereziki, nola erabil daiteke hitz hori materia historikoaren barruan? (...)

Has gaitezen frantseseko *structure* hitzaren etimologiatik, beti bezala. Hitzaren jatorria latinean dago, *struere* aditzetik dator, eta aditz horrek eraiki esan nahi du. Gomendatzen den irudia, beraz, eraikin baten irudia da (...).

Kontuan izan dezagun hitzaren sugestio horietan bi arrisku daudela ezkutatuturik; lehena metafisika antropomorfikoarena da; badirudi ikertzen ari den objektua arkitekto batek etxea eraikitzen duen moduan izan dela "eraikia"; bigarrena objektu egonkor baten, "bukaturiko" objektu baten, mugikorra ez den objektu baten sugestioa da, natura bera aldaketa denean eta historia hori baino ez denean. Bestalde, ez da beharrezkoa imajinatzea estruktura bat, hitzak eraikin bat gogorarazten duelako, "harmonia" duen gauza bat dela; gizarte egitura baten (feudala, kapitalista...) barne-logika "harmonia" bilakatzea, egitura horretan naðusi den klasearen ideologiaren barruan dago beti.

(...) Baina hemen kontuz ibili behar dugu: ez da itsu-itsuan jarraitu behar gure espirituaren eraikuntza "logiko" honetan "egitura" baino ikusten ez duen idealismoa (...). Garbi dago errealitatea ez dela objektu konkretu bakoitza. Objektu mota jakin batek dituen oinarritzko ezaugarrien multzoa da, eta multzoaren ezagupen "estrukturalak" mota horretako edozein objektu hobeto maneiatzeko aukera emango digu, "eredu" idealarekin konparatzean.

Gizarte zientziei dagokienez, ez da alferrikakoa aipatzea nola agertzen den "egitura" hitza Marxek *Ekonomia Politikoaren Kritika* lanari egiten dion sarreran (1859) erabiltzen dituen esaldi entzunenetan; jendeak ezagutzen dituen baka-rretan, sarritan:

«Existentziaren giza-produkzioan, gizakiek harreman jakin batzuk ezartzen dituzte, beharrezkoak eta beraien borondatearekin independenteak direnak; produkzio-harreman horiek zerikusia dute produkzio-indarren garapen mailarekin. Harreman horiek osatzen dute gizartearen egitura ekonomikoa...»

Ökonomische Struktur: termino horrek nahiko etorkizun garbia du aurrean, ekonomia ez marxistaren barruan ere bai.

Hala ere, lerro batzuk aurrerago, Marxek beste espresio bat erabiltzen du: kontuan harturik XVIII. mende osoan ingelesek, frantziarrek eta Hegelek, aurreneko bien ondoren, gizartearen bizitzako baldintza materialek osatzen duten multzoa "gizarte zibila" esaeraren barruan sartu zutela, honako hau esaten zuen Marxek: «Ez da ekonomia politikoan bilatu behar gizarte zibilaren anatomia» (...).

Hori dela eta, Marxek asimilazio honetan bilatzen duena, "gizarte zibil" bateko ehun organiko alor batentzat "beharrezkoa" den berezko "izaera" baieztatzea da. (...)

(...) André Marchalek ekonomiaren ikerketa, "egituraren" arduraren bitartez, XX. mendeko historiaren ondorioa dela dio: kapitalismo indibidualistatik neurri handiko kapitalismora dagoen trantsizioa, mundu mailako gatazkak, 1929ko krisialdia, ekonomia sozialisten agerpena eta indarketa, eta "hirugarren munduko" deskolonizazioaren arazoena. Fenomeno horien neurriak ezinezkoa bilakatu du ekonomiaren ikerketa formula "garbi" batzuetara mugatzen jarraitzea; eta, horrez gain, ingurune ez ekonomikoak (gizarte-ingurunea, erakundeak, psikologia) ekonomiaren ulerpenean duen garrantzia erakutsi du. (...)

Horrela proposaturiko ekonomiaren egituren definizio saiakera batzuek, historiaren barruan "egitura" izena har dezakeen horretara bideratuko gaituzte (...).

Laburtzeko: ekonomiaren egitura, nahiko epealdi luze batean indarrean egon diren harreman ezaugarritsuen multzoa (lela esan daiteke; egitura horren eza-gutzak ekonomiak izango dituen erreakzioak eta mugimenduak aurreikusteko aukera emango luke.

Egile batzuek behaketa hori, egitura, kalkulu baten hasieran "emana" datorrenarekin parekatzea eramango lukete, hau da, behaturiko epealdian aldatzen ez denarekin. Baina jarrera horrek zentzugabeko leku batera eramaten gaitu, hau da, kalkulu ekonomikoak, teknika, ekonomia, erakundeak, etab. ez direla aldatzen pentsatzera; hori epealdi oso laburretarako baino ez litzateke baliagarria izango. (...)

Historiak gizarteak aztertzen ditu. Gizarte horiek aztergarriak izan daitezen, beharrezkoa da barne-harremanak egitura-eskema baten bidez agertu ahal izatea.

Baina historiak mugimenduan dauden gizarteak aztertzen ditu. Beste modu batean esateko, funtzionamendu egitura-eskemak eraiki behar ditu (eta ez ba-

karrik erlazio estatikoen eskemak), eta kontuan izan behar ditu ez bakarrik munduan une jakin batean dauden teoria-egitura nagusiak, baita ere egitura aldatetarako eragiten dituzten kontraesanak, tentsioak, desegituraketak eta berregituraketak dei daitezkeenak, alegia.

(...) Ekonomilariak bezala, historialariak ere laster jabetu dira ikusiriko gertakariak agertzen dituzten erritmo diferentzietan. Honi dagokionez, berriro aipatuko ditugu "koiunturak". Baina, ekonomilariak bezala, egiturak epe luzeko markoak bezala definitzeko joera azaldu dute. Horrela adierazten du Fernand Braudelek (...): argi eta garbi esaten du beretzat "epealdi luzera" mugatzen dela.

Honako hauek izan daitezke egitura ulertzeko modu horren arriskuak:

1.- Historiako arazoak "Espaziora mugatzea", "geo-historiaren" ideia behin eta berriro errepikatzea, garrantzia handikoa da Klima jakin batzuen pisuaz jabetzeko, bizitzeko modu batzuen (...) egonkortasun luzeaz jabetzeko; baina baita ere: kasu batean, dena zehaztu gabeko gauzetan geratzen bada, (...) historiako gainerako faktoreek behin eta berriro zalantzan jartzen duten determinismo geografikoan eror daiteke.

2.- (...) badago iraupenen erresistentzia gehiegi azpimarratzeko arriskua (badago, baina garaitu egiten da beti), berrikuntzaren indar materialen eta espiritualen kaltean.

(...) [Bestalde] historialariak kontu handiarekin ibili behar du bi "eredu" moten aurrean:

1) Unibertsal eta behin betirako moduan agertzen diren ereduak; adibide gisa Malthusen proposamena har dezakegu: baliabideek progresio aritmetikoan egiten dute gorantz, gizakien kopuruak progresio geometrikoan. Proposamenak behaketa interesgarriak bultzatzen ditzake gizaki-baliabide harremanari eta demografiari historian zehar izan duen garapenari jarritako "mugei" buruz, baina garbi dago ezin (lela une eta gune guztietan jarri indarrean, gizakiak espazio berriak bereganatu baititzake, eta teknika berriak asmatu).

2) Alderantziz, baliteke gertakari baten behaketa enpirikotik harturiko oso eredu konplexuak kasu horretarako baino ez izatea baliagarriak.

Aurkitu egin behar da, beraz, espazioan eta denboran, historian erabil daitezkeen egitura-ereduaren ingurune egokia.

Gaur egun arte, badirudi Marxek proposaturikoa dela egokiena: "produkzio moduen" nozioa (...).

Produkzio modu bat, gizarte-errealitate mota oso bat islatzen duen egitura da, interakzio jarraitu batean ikusten diren erlazio kuantitatiboak eta kualitatiboak biltzen baititu: 1) Gizakiak izadiak ematen dizkion produktuak hartzeko eta produktu horiek banatzeko jarraitzen diren arauak; 2) Gizakien arteko harremanak arautzen dituzten legeak, taldekatze espontaneoaren edo instituzionalizatuen bitartez; 3) Harreman horiei buruz ematen diren justifikazio

intelektual edo mitikoak, kontzientzia eta sistematizazio maila desberdinekin, horiek antolatzen dituzten eta horietatik probetxua ateratzen dituzten taldeak, subordinaturiko taldeen gain ezartzen direnak.

Multzo honen koherentziak justifikatu egiten du bere egitura-kalitatea: posible da produkzio moduaren elementu materialen eredu teorikoa, ekonometrikoa ematea: produkzioa, trukaketak, metaketa, banaketa...; baina ez da ezinezkoa egitura ekonomikoari bere ereduaren arabera lan egiteko aukera ematen dion eredu juridiko-politikoa ulertzea, eta aipatzea multzoa eguneroko ideologiaren, sinesmenen eta praktiken marko baten barruan bakarrik uler daitekeela; ideologia, sinesmen eta praktika horiek ez dira kontrajarririk egongo une horretan indarrean dauden ekonomiarekin eta gizarte-antolakuntzarekin.

Produkzio modua, beraz, egitura da, ia definizioz, eta egitura horretan "maila" desberdinak baldin badaude (ekonomikoa, soziopolitikoa, izpirituala), maila horiek elkar-mendekoak dira, bere garapenaren fase batean edo bestean autonomiarako nolabaiteko joera agertzen dutenean ere.

(...) Beharrezkoa da, beraz, "produkzio moduaren" egitura nozioa hartu eta erabili ondoren, nozio hori eta "egituraren" edozein ulerpen dogmatikotik bereizteko egon daitezkeen ezaugarri guztiak [kontuan hartzea].

Lehenik, ez da eskema unibertsal bat (...).

Bigarrenik, ez dira behin-betirako errealitateak (produkzio modu bakoitzak sinestarazi nahi izan duen bezala), ez eta epe oso luzeko errealitateak ere (...).

Hirugarrenik, ez dira gizarte-errealitate konkretu oso bat biltzen duten formulak, nagusia den errealitatea biltzen dutenak baizik, gizarte batean prozesu erabakigarriak markatuz.

Baina, historiak ematen dizkigun produkzio modu koherenteen bost edo sei adibideak, nahiko zabal dauden edo egon diren "egiturak" dira argi eta garbi, iraun dutenak (edo oraindik iraunen dutenak), alegia.

Azkenik, jadanik azpimarratu dugun bezala, azterketa historikoa mugimendu, aldaketa, azterketa da. Hori dela eta (eta Marxek modu bikainean erakutsi du), 1) Produkzio modu bateko egitura funtzionamendu egitura da (eta ez "harreman" eta "proportzio" estatikoen kuestio simple bat bakarrik), eta 2) Produkzio modu bateko funtzionamendu egiturak kontraesanak ditu eta sortzen ditu, eta horrela egiten jarraituko du, guztiz kontzientea eta zientifikoa den produkzio modua ez den bitartean.

Ekonomiaren alorrean, kontraesan horiek krisialdiak sortzen dituzte, eta gizartearen alorrean, klase-borrokak.

Hori bai, historia osatzen duten desegituraketak eta berregituraketak, krisialdien eta klase-borroken jokotik sortzen dira.

Ondorio moduan: egitura baten ezagutza (oinarrizko eskema baten forman) beharrezkoa da; baina ez da nahikoa historialariarentzat.

Pierre Vilar, "Egitura", *Analisi historikoaren hiztegirako hastapenak*, 1980.¹

¹ [Testu honen iturria: ZZEE (1998): *Historia testu bidez*, Arabako Foru Aldundia - EHU, Gasteiz. Itzulpenaren arduradun den Iban Zalduaren baimenaz].